

Izabela WRONA

Organizacja szkolnictwa zawodowego w Częstochowie po II wojnie światowej

Wyzwolone spod okupacji hitlerowskiej państwo stanęło przed problemami przypominającymi trudności z 1918 roku. Niektóre rozwiązywano niemal natychmiast, inne w miarę umacniania się państwa polskiego. Do spraw najpilniejszych należało między innymi wznowienie nauczania, a następnie rozbudowa szkolnictwa wszystkich szczebli, o czym mówił *Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego*, który jednocześnie nakazywał natychmiastowe rozwiązanie organów administracji okupantów.

Ogólną bazą programową nowych porządków w szkolnictwie, zwłaszcza w sferze powszechności i bezpłatności nauczania, stał się ówczesny Manifest... Zawarty w jego tekście zapis na temat oświaty brzmiał następująco: „Jednym z najpilniejszych zadań PKWN będzie na terenach oswobodzonych odbudowa szkolnictwa i zapewnienie bezpłatnego nauczania na wszystkich szczeblach. Przymus powszechnego nauczania będzie ściśle przestrzegany. Polska inteligencja zdziesiątkowana przez Niemców, a zwłaszcza ludzie nauki zostaną otoczeni specjalną opieką. Odbudowa szkół zostanie natychmiast podjęta”¹. Ze względu na przyspieszenie w uruchamianiu szkół władze państwa polskiego posłużyły się czasowo ustawodawstwem przedwojennym. Charakter ustawy jędrzejewiczowskiej był jednak sprzeczny z generalnymi założeniami polityki oświatowej tzw. rządu ludowego, toteż zgodnie z ówczesną rewolucyjną atmosferą administracja szkolna (w przesłanych do 12 września 1944 r. wytycznych o organizacji publicznych szkół powszechnych w roku szkolnym 1944/45) zaleciła „złagodzenie skutków wadliwego systemu przedwojennego taką [...] organizacją nauczania, w której wszystkie szkoły posiadały jednakowy program, a wszystkie klasy

¹ *Manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego*, Dziennik Urzędowy Resortu Oświaty (dalej: Dz. Urz. RO) 1944, nr 1–4.

obejmowały tylko pojedyncze roczniki uczące się oddzielnie”². Zaś dekret o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym zezwalał na „tworzenie szkół i kursów nieprzewidzianych w ustawie jędrzejewiczowskiej z 1932 r. o ustroju szkolnictwa lub skracanie czasu nauki w szkołach przewidzianych w tej ustawie”³. Wymieniony wyżej dokument informował również o tym, że „w państwowych szkołach średnich ogólnokształcących, zawodowych i zakładach kształcenia nauczycieli, zasadniczo nie pobiera się żadnych opłat za naukę od uczniów uczęszczających do tych szkół”⁴. Jednak owe rozporządzenie zawierało możliwości pobierania opłaty za ujemne postępy w nauce lub w sprawowaniu, wynikające z winy ucznia. Uzyskane w ten sposób środki przekazywano na stypendia i zapomogi dla niezamożnych, pilnych i dobrze uczących się. Nieregulowanie takiej należności groziło uczniom usunięciem ze szkoły⁵.

Opracowaniem nowego kształtu ustrojowego polskiej oświaty zawodowej zajęło się Ministerstwo Oświaty III Departament Szkolnictwa Zawodowego. Najważniejsza debata, która miała zadecydować o przyszłym kształcie tego szkolnictwa, odbyła się podczas Ogólnopolskiego Zjazdu Oświatowego w Łodzi w czerwcu 1945 r. W sformułowanych przez Komisję Szkół Zawodowych wnioskach starano się pogodzić stare rozwiązania z nowymi tendencjami. Podstawą organizacyjną i programową dla zaproponowanego systemu kształcenia zawodowego miała stać się ośmioklasowa szkoła powszechna. Szkoły zawodowe o trzy-, cztero- i pięcioletnim okresie nauki miały przygotowywać do pracy, wychowywać i umożliwiać naukę w szkołach wyższych. Obowiązkiem kształcenia zawodowego proponowano objąć również młodzież pracującą. Powstała w ten sposób sieć szkolnictwa zawodowego, która miała jednocześnie uwzględniać potrzeby przemysłu, rzemiosła, gospodarki i pozostawać z nimi w ścisłym związku, a zarazem umożliwiać każdemu uczniowi zmianę kierunku kształcenia w dowolnym momencie. Propozycje zgłoszone przez komisję dla szkolnictwa zawodowego nie zmieniały jednak rozwiązań przedwojennych. Nowością było pojawienie się dwuletnich lub trzyletnich szkół fabrycznych stanowiący pośredni typ pomiędzy szkołami zasadniczymi typu gimnazjalnego i licealnego a do kształcącymi. Zakładano jednak, że szkoły fabryczne będą przygotowywać robotników przemysłowych⁶.

W październiku 1945 r. w Warszawie odbył się I Zjazd Oświaty Zawodowej zorganizowany przez Sekcję Szkół Zawodowych Związku Nauczycielstwa Pol-

² W. Ozga, *Organizacja szkolnictwa w Polsce*, Warszawa 1960, s. 110–111.

³ *Dekret o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym z 23 XI 1945 r.*, Dz. Urz. RP 1946, nr 2, poz. 9.

⁴ *Rozporządzenie kierownika Resortu Oświaty w sprawie bezpłatności nauki w państwowych szkołach średnich, zawodowych i zakładach kształcenia nauczycieli*, Dz. Urz. RO 1944, nr 1–4.

⁵ S. Gawlik, *Szkoła polska w dobie zniewolenia komunistycznego (1945–1989). Refleksje z oddali czasu*, Opole 2009, s. 28–29.

⁶ *Ogólnopolski Zjazd Oświatowy w Łodzi 18–22 czerwca 1945*, Warszawa 1945, s. 173–195.

skiego. W trakcie spotkania poruszono problem modelowego wykształcenia i wzajemnych proporcji pomiędzy wiedzą ogólną a zawodową. Odrywanie kształcenia zawodowego od ogólnego wzbudziło zaniepokojenie u Bogdana Suchodolskiego, który uważał, że jedynie programy szkolne mające zarówno charakter ogólnokształcący, jak i zawodowy, mogą sprostać podstawowym kryteriom fachowości, spełniając jednocześnie rolę kulturoznawczą⁷.

Szkolnictwo zawodowe w ówczesnym ustroju społecznym stanowiło obok szkolnictwa powszechnego podstawę nauczania, choć później niż w innych krajach doceniono i rozumiano olbrzymie znaczenie szkolnictwa zawodowego. Dopiero kilka lat przed wojną, w ostatniej reformie szkolnej, stworzono system nauczania zawodowego równoległy nauczaniu ogólnokształcącemu. Okupant niemiecki nadał nauczaniu zawodowemu fałszywy charakter, sprowadzając do niego w ogóle całą oświatę. Zamykając wszystkie inne szkoły, miał na celu zahamowanie rozwoju intelektualnego młodzieży polskiej.

Po II wojnie światowej wizyta delegatów Ministerstwa Oświaty oraz Kuratorium Kieleckiego Okręgu Szkolnego zainicjowało zorganizowanie szkolnictwa w Częstochowie. Ustalono, że zostaną utrzymane formy organizacyjne z roku 1939. Istnieć miały następujące rodzaje szkół:

- 1) szkoły państwowe – utrzymywane przez państwo;
- 2) szkoły publiczne – utrzymywane przez państwo i samorząd;
- 3) szkoły prywatne – utrzymywane przez jednostki prywatne.

Na terenie miasta organizowano wówczas ponad 100 zakładów naukowych: 1 przedszkole państwowe, 34 przedszkola miejskie, 14 przedszkoli prywatnych, 23 publiczne szkoły powszechne, 15 prywatnych szkół powszechnych, 3 średnie państwowe szkoły ogólnokształcące, 4 średnie prywatne szkoły ogólnokształcące, 1 kurs gimnazjalny, 2 szkoły zawodowe typu licealnego, 3 szkoły zawodowe typu gimnazjalnego, 3 publiczne szkoły dokształcające zawodowe, 1 państwowe seminarium dla wychowawczyń przedszkoli. Poza tym w trakcie organizowania były kursy nauczania wyższego, obejmujące wykłady z zakresu nauk uniwersyteckich, politechnicznych i Wyższej Szkoły Handlowej⁸. W zamyśle władz miasta było utworzenie również takich szkół, jak: liceum pedagogiczne, średniej szkoły muzycznej oraz średniej szkoły technicznej najwyższego typu. Ze względu na odradzający się handel i przemysł: liceum mechaniczne i elektryczne, szkoły murarsko-ciesielsko-drogowe, kursy dokształcające dla majstrów i wykwalifikowanych robotników przemysłu tekstylnego, szereg kursów przygotowawczych do prowadzenia drobnej wytwórczości, kursy dla ślusarzy, instalatorów wodociągowych i kanalizacyjnych, kursy spawania i cięcia metali, kursy mechaników samochodowych, kursy księgowych, kursy szkolenia spółdzielców. Wo-

⁷ B. Suchodolski, *Kształcenie ogólne i kształcenie zawodowe*, „Szkoła Zawodowa” 1945, nr 2–3, s. 5–13; *Organizacja i przebieg I Zjazdu Oświaty Zawodowej*, „Szkoła Zawodowa” 1945, nr 2–3, s. 80–104.

⁸ *Organizacja szkolnictwa w Częstochowie*, „Głos Narodu” 1945, nr 3, s. 4.

bec tego, że wielu fachowców – pedagogów z Warszawy i innych miast osiedliło się w Częstochowie na stałe, istniały dogodne warunki ku realizacji owych planów⁹.

W organizowaniu szkolnictwa na terenie miasta władze wraz z personelem nauczycielskim pokonywać musiały niezmiernie trudności. Niemcy pozostawili wszystkie placówki naukowe i kulturalne w stanie kompletnego ogołocenia. Szczególnie ciężkim do pokonania problemem był brak lokali szkolnych, mieszkań dla nauczycieli, sprzętu, pomocy naukowych itp. Wydział Kultury i Oświaty (mieszczącej się przy ul. Dąbrowskiego 7) prowadził rejestrację profesorów, nauczycieli, artystów, malarzy, plastyków, muzyków, literatów, dziennikarzy itp., oraz apelował do społeczeństwa o zwrot przywłaszczonych mienia publicznego: książek, obrazów, rzeźb, sprzętów szkolnych i pomocy naukowych, które jako całość były niezbędne w dziele odbudowy szkolnictwa częstochowskiego¹⁰.

W lutym 1945 roku reaktywowano wszystkie przedwojenne placówki oświaty zawodowej, a mianowicie: Prywatne Wieczorowe Koedukacyjne Gimnazjum Kupieckie i Prywatne Wieczorowe Koedukacyjne Gimnazjum Handlowe Stowarzyszenia Kupców Polskich, Prywatne 4-letnie Żeńskie Gimnazjum Kupieckie i Prywatne Żeńskie Liceum Handlowe Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego, 4-letnie Męskie Gimnazjum Mechaniczne Okręgowego Towarzystwa Rzemieślniczego, Państwowe Żeńskie Szkoły Zawodowe (Gimnazjum Krawieckie i Szkoła Gospodarcza), Prywatną Żeńską Szkołę Krawiecką i Szkołę Gospodarczą przy Zakładzie Wychowawczym dla Sierot, Żeńską Szkołę Krawiecko-Bielżniarską, Publiczną Szkołę Doksztalającą Zawodową Męską i Żeńską¹¹.

1. Prywatna Żeńska Szkoła Zawodowa przy Zakładzie Wychowawczym dla Sierot

Zajęcia w Szkole Rękodzielniczej Krawieckiej uruchomiono jeszcze w czasie okupacji, a mianowicie 11 września 1944 r. Szkoła przeznaczona była wyłącznie dla dziewcząt. W 1944 roku naukę podjęły 102 uczennice, z tym że liczba ich wzrosła do 117 i utrzymała się do 1 lutego 1945 roku, w którym to dniu nastąpiła reorganizacja szkoły polegająca na pozostawieniu bez zmian tylko klasy trzeciej krawieckiej przygotowującej się do egzaminu czeladniczego. Klasa pierwsza i druga zostały przekształcone w Żeńską Szkołę Doksztalającą Zawodową przy Zakładzie Wychowawczym „Serca Jezusowego”, czynną tylko dla wychowanek Zakładu. Uczennice przechodnie zostały skierowane do miejscowych szkół zawodowych i przyjęte do tych samych klas, do których uczęszczały. Datę zakończenia roku szkolnego wyznaczono na dzień 30 czerwca 1945 r.

⁹ *Z życia szkolnictwa zawodowego*, „Głos Narodu” 1945, nr 15, s. 4.

¹⁰ *Organizacja szkolnictwa w Częstochowie...*, s. 4.

¹¹ *Z życia szkolnictwa zawodowego...*, s. 4.

W ciągu roku szkolnego do klasy trzeciej doszło siedem uczennic, które w poprzednich latach przerwały naukę szkolną. Personel nauczający składał się początkowo (do 1 lutego 1945 roku) z sześciu nauczycielek, jednej instruktorki i dyrektorki szkoły – Karoliny Arendarczyk. Z kolei od 1 lutego pozostały na etacie 4 nauczycielki, jedna instruktorka i dyrektorka szkoły¹² (2 nauczycielki z obowiązku powróciły na swe dawne stanowiska). Dyrekcja szkoły zmuszona do pewnych oszczędności sił nauczycielskich – wprowadziła czasowo dla klas początkujących program szkoły dokształcającej, w oparciu o własny warsztat krawiecki, zachowując dla klas wyższych program pełnej szkoły zawodowej¹³.

Szkoła mieściła się na terenie byłego getta częstochowskiego, w starym domu prywatnym, do którego została przeniesiona przez Niemców w roku 1942 z własnego gmachu przy ulicy Paulińskiej 12. Po zakończeniu działań wojennych budynek szkolny wymagał gruntownego remontu. Kosztorys najpilniejszych napraw wynosił 927.726 zł, Brakowało również urządzeń warsztatowych i pomocy naukowych, które były niekompletne wskutek konfiskaty władz okupacyjnych, uszkodzone i zniszczone w okresie przechowywania w celu uchronienia ich przed zawłaszczeniem. Szkoła znajdowała się przy Zakładzie Wychowawczym dla dziewcząt i była przeznaczona w pierwszym rzędzie dla wychowanek tego Zakładu. Korzystały z niej również (do 1 lutego 1945 roku) uczennice przychodnie. Zajęcia opierały się na planach i programach przedwojennych dla szkół tego typu i w tym duchu była również prowadzona nauka w czasie okupacji. Przy nauce korespondencji uczono języka polskiego, literatury, nauki o Polsce współczesnej itp. Zajęcia praktyczne, ćwiczenia rysunkowe (klasowe i domowe) wykonywane były z dużą starannością, co stwierdziła wizytacja szkoły. Świadczyły o tym również bardzo dobre wyniki egzaminów czeladniczych złożonych przez 28 uczennic (12 uczennic z wynikiem bardzo dobrym, 10 – z dobrym i 6 – z dostatecznym)¹⁴.

We wrześniu 1945 roku Zakład został zmuszony do oddania lokalu przy ul. Katedralnej Związкови Nauczycielstwa Polskiego, a remont i przeprowadzka do własnego gmachu przy ul. Paulińskiej 12 opóźniły inaugurację nowego roku szkolnego. Zajęcia praktyczne w Prywatnej Żeńskiej Szkole Zawodowej przy Zakładzie Wychowawczym dla Sierot rozpoczęły się 22 października 1945 r., a teoretyczne – w końcu listopada. Prowadzenie szkoły dokształcającej opartej na własnych pracowniach nie było możliwe na peryferiach miasta, zaś uczęszczanie wychowanek do pracowni w mieście napotykało na nieprzezwyciężoną

¹² Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: AP K.), Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach (dalej: KOS K.), Sprawozdania z organizacji roku szkolnego w szkołach zawodowych 1945–1946, sygn. 79, k. 35–36.

¹³ AP K., KOS K., Prywatna Szkoła Żeńska Zawodowa w Częstochowie przy Zakładzie Wychowawczym dla Sierot, akta organizacyjne 1946 r., sygn. 94, k. 2–3.

¹⁴ AP K., KOS K., Sprawozdania z organizacji roku szkolnego w szkołach zawodowych 1945–1946, sygn. 79, k. 35–36.

trudność dostarczenia im dostatecznej ilości obuwia i odzieży wierzchniej. Wobec tego dyrekcja szkoły, nie chcąc przerywać nauki swoich wychowanek, z których klasa trzecia miała za sobą dwa pełne lata szkoły zawodowej, a klasa druga rok tejże szkoły, wprowadziła dla wszystkich klas normalną naukę według programu 3-letniej szkoły zawodowej¹⁵. W roku szkolnym 1945/1946 szkoła prowadzona była głównie dla wychowanek Zakładu. Z braku miejsc ograniczono przyjmowanie uczennic przychodnich. Z nauki w szkole korzystały wychowanki Zakładu (internatki), uczennice przychodnie miejscowe (13 osób), zamiejscowych nie było. W sumie do szkoły uczęszczało 37 dziewcząt. W dziale krawieckim było: w klasie I – 8 uczennic, II – 9, III – 7, w dziale trykotarskim 8, a w hafciarskim 5. Uczennice pochodziły z następujących warstw społecznych: sieroty po robotnikach – 24; dzieci robotników – 12; dzieci rolników małorolnych – 1¹⁶.

Niewielkie zespoły klasowe (18 klas po 7 uczennic) umożliwiły przerobienie, mimo późniejszej daty rozpoczęcia, całego materiału naukowego. Jak wynika z pisma dyrektorki szkoły Karoliny Arendarczyk, skierowanego do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach, dyrekcja szkoły nie zgłosiła przed wizytacją, która miała miejsce 2 czerwca 1946 r. o powrocie do pierwotnego programu, chcąc po naocznym stwierdzeniu przez wizytatorki warunków prowadzenia szkoły i omówieniu ich osobiście, uzależnić ostateczną decyzję od ich rady i wrażenia. W głębokim przeświadczeniu, że uczennice w bieżącym roku prawie że wyłącznie tylko wychowanki zakładu dla sierot, przerobiły sumiennie program 3-letniej szkoły zawodowej dyrektorka w niniejszym piśmie prosiła o uznanie owej szkoły i umożliwienie otrzymania świadectwa ukończenia pełnej 3-letniej szkoły zawodowej dla swoich wychowanek¹⁷. Kuratorium, biorąc pod uwagę specjalne warunki szkoły i młodzieży korzystającej z nauki, zezwoliło w roku szkolnym 1946/1947 na prowadzenie 3-letniej szkoły zawodowej z zastrzeżeniem, iż w następnym roku należy przekształcić ją w gimnazjum krawieckie oparte na podbudowie 7 klas szkoły powszechnej¹⁸. W przeciągu roku szkolnego 1945/1946 część budynku przeznaczona na szkołę została odremontowana. Z dniem 2 września 1946 r. do Szkoły Zawodowej Krawieckiej uczęszczały 64 uczennice¹⁹. Grono nauczycielskie składało się z 4 nauczycielek kontraktowych, zatrudnionych godzinowo, i 3 instruktorek, zatrudnionych na pełną ilość godzin. Dopiero w następnym roku szkolnym uruchomiono sekcję harcerską, PCK i Spółdzielnię Uczniowską. Wychowanki Zakładu otrzymywały 4–5

¹⁵ AP K., KOS K., Prywatna Szkoła Żeńska Zawodowa w Częstochowie przy Zakładzie Wychowawczym dla Sierot, akta organizacyjne 1946 r., sygn. 94, k. 2–3.

¹⁶ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946, sygn. 80, k. 4–5.

¹⁷ AP K., KOS K., Prywatna Szkoła Żeńska Zawodowa w Częstochowie przy Zakładzie Wychowawczym dla Sierot, akta organizacyjne 1946 r., sygn. 94, k. 2–3.

¹⁸ Tamże, k. 5.

¹⁹ Tamże, k. 2–3.

posiłków dziennie, zaś uczennice przychodnie obiady. Szkole nadal brakowało: mapy do nauki historii i geografii, maszyny do szycia i trykotarstwa, całkowitego urządzenia sali gimnastycznej, pomocy do nauki towaroznawstwa, a przede wszystkim – biblioteki uczniowskiej²⁰. Poniższa tabela przedstawia zwiększającą się z roku na rok liczbę uczennic kształcących się w Prywatnej Żeńskiej Szkole Zawodowej przy Zakładzie Wychowawczym dla Sierot w Częstochowie w latach 1945 – 1947.

Tabela 1. Stan organizacyjny w latach 1945–1947

Klasy	Liczba klas		Liczba uczniów		Liczba absolwentów w roku szkolnym 1945/1946
	1945/1946	1946/1947	1945/1946	1946/1947	
I	1	1	21	35	7
II	1	1	9	13	
III	1	1	7	5	
Razem			37	53	7

Źródło: AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 3.

2. Publiczna Szkoła Doksztalcząca Zawodowa Męska

Zajęcia w Publicznej Szkole Doksztalczącej Zawodowej Męskiej rozpoczęły się 19 marca 1945 roku i opierały się na programach przedwojennych, których placówka w tymże roku szkolnym nie zdołała w pełni zrealizować. Program szkolny został przerobiony tylko częściowo. W klasach trzecich wiadomości ograniczono do najistotniejszych, natomiast w pierwszych i drugich niezrealizowany program został przełożony na następny rok szkolny, tj. 1945/1946. Tyczyło się to wszystkich przedmiotów. Zajęcia praktyczne i ćwiczenia rysunkowe zostały wykonane w stopniu dostatecznym, począwszy od podstawowych wiadomości kreślenia geometrycznego do konstrukcji trójkątów, rysunków rzutowych żelaza kształtowego, rysunków prostych części maszyn i koła zębatego itp. Szkoła nie posiadała warsztatów. Brakowało przede wszystkim pracowni zawodowych i pomocy naukowych, które były niewystarczające, biblioteka liczyła w sumie 400 książek. Największą bolączką dyrektora był brak podręczników. Do szkoły uczęszczało 708 uczniów, co stanowiło 18 klas. Mury szkoły w roku szkolnym 1944/1945 opuściło 122 uczniów, promowano do następnej klasy 515, a w szeregach drugoroczności pozostało 71 uczniów. Pozostali (104 uczniów) opuścili szkołę m.in. z powodu wojska. Stan budynku szkolnego był średni. Okna pojedyncze, źle dopasowane i częściowo spróchniałe (brak okien zimno-

²⁰ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 4–5.

wych). Szkoła zatrudniała 9 nauczycieli i 4 instruktorów²¹. W roku szkolnym 1945/1946 była podzielona na następujące branże zawodowe:

- metalowa – 5 klas;
- elektryczna – 2 klasy;
- krawiecka – 5 klas;
- szewska – 2 klasy;
- spożywcza – 1 klasa;
- ogólna – 5 klas;
- klasy wstępne – 2²².

Nauka do końca roku szkolnego odbywała się według programów przedwojennych to znaczy: w klasach specjalnych było 12 godz. + 2 godz. przysposobienia wojskowego i w klasach ogólnozawodowych – 8 wzgl. 9 godz. + 2 godz. pw. Łączna liczba godzin wynosiła 279. Na tę ilość szkoła przydzieliła 6 etatów (5x21 + 6 godz. dyrektor szkoły = 111 godzin) resztę, czyli 168 godzin, stanowiły godziny nadliczbowe i kontraktowe. Po przeprowadzeniu zapisów wstępnych w końcu czerwca i w pierwszych dniach lipca na rok szkolny 1946/1947 przewidywano 25 klas z następującym podziałem branżowym:

- metalowcy – 5 klas;
- elektrycy – 2 klasy;
- krawcy – 4 klasy;
- szewcy – 3 klasy;
- spożywcy – 2 klasy;
- handlowcy – 2 klasy;
- ogólny – 5 klas;
- klasy wstępne – 2²³.

Z początkiem roku szkolnego 1946/1947 został we wszystkich klasach wprowadzony 20-godzinny program nauczania (18 godzin + 2 godziny pw.), według Instrukcji Ministerstwa Oświaty z dnia 30 września 1945 r. (Nr III-816/45 M). Ogólna liczba godzin wynosiła (25 klas + 2 wydzielone grupy zawodowe – elektryków) łącznie 509 godzin. W dwóch klasach wstępnych Hufca P.W. nie było. Personel nauczycielski został w pełni skompletowany dopiero po 20 września 1946 r. zarówno w zakresie przedmiotów ogólnokształcących, jak i zawodowych. Ze względu na małą ilość sal nauka odbywała się 3 razy w tygodniu na 2 zmiany we wszystkie dni tygodnia²⁴. Wśród nauczycieli znajdowali się miesz-

²¹ AP K., KOS K., Sprawozdania z organizacji roku szkolnego w szkołach zawodowych 1945–1946, sygn. 79, k. 32.

²² AP K., KOS K., Publiczna Szkoła Doksztalająca Zawodowa Męska Nr 1 w Częstochowie, akta organizacyjne, finansowe, egzaminy eksternistyczne i inne 1946 r., sygn. 82, k. 46.

²³ Tamże, k. 69.

²⁴ Tamże, k. 50.

kańcy Lwowa, Warszawy i Wilna. Niektórzy z nich przybyli tylko w tym, co mieli na sobie²⁵.

W 1938 roku szkoła zakupiła komplet chromoniklowanych instrumentów na orkiestrę dętą, które 31 sierpnia 1939 roku oddała na przechowanie do firmy, w której zostały zakupione. Dzięki uczciwości właściciela zachowały się wszystkie instrumenty²⁶. W dniu 5 listopada 1946 roku odbyła się wizytacja szkoły, której dokonał wizytator ministerialny, dr Jerzy Kryński. Stwierdził, iż szkoła pod względem administracyjno-organizacyjnym jest prowadzona wzorowo, natomiast występują pewne niedociągnięcia metodyczno-dydaktyczne u nauczycieli, a zwłaszcza u nauczycieli niewykwalifikowanych. Aby zapobiec niekompetencji nauczycieli, dyrektor szkoły w trybie natychmiastowym zwrócił się z prośbą do dyrekcji Liceum Pedagogicznego, by najwybitniejsze siły fachowe liceum przeprowadziły dla wyżej wymienionej szkoły (nauczycieli wykwalifikowanych, niewykwalifikowanych, jak również dla instruktorów) kurs praktyczno-pedagogiczny. Dyrekcja Liceum Pedagogicznego przyjęła propozycję i wyraziła zgodę na przeprowadzenie takiego kursu na terenie Publicznej Szkoły Doksztalczącej Zawodowo. Wszystkie wydatki z tym związane zostały pokryte z funduszu Komitetu Rodzicielskiego działającego przy szkole. O tej decyzji Dyrektor Szkoły Marian Kucharzewski, poinformował 7 listopada 1946 roku Ministerstwo Oświaty III Departament Szkolnictwa Zawodowego w Warszawie²⁷.

3. Publiczna Żeńska Szkoła Doksztalcząca Zawodowa

Szkoła żeńska, rozpoczynając pracę po wyzwoleniu, nie otrzymała ani jednego przedmiotu z niezbędnego inwentarza dla tego typu placówek, wskutek czego przez cały rok szkolny musiała walczyć z olbrzymimi trudnościami natury gospodarczej²⁸. Wspólnie z Publiczną Szkołą Doksztalczącą Zawodową Męską zajmowała budynek przy ul. Garncarskiej 6/8. W ciągu roku szkolnego 1944/1945 była czynna przez 43 dni²⁹. Przed szkołą stało szereg palących potrzeb, na których zaspokojenie Komitet Opiekuńczy (Komitet Rodzicielski przy Miejskich Publicznych Szkołach Żeńskich Doksztalczących Zawodowo w Częstochowie) nie przewidywał dostatecznej subwencji ani z dotacji państwowych, ani tym bardziej z dotacji samorządowych. Na posiedzeniu zwołanym 24 lipca 1946 r. zwrócił się do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach z prośbą o przekształcenie Publicznej Szkoły Żeńskiej Doksztalczącej Zawodowo w Częstochowie

²⁵ Tamże, k. 71.

²⁶ Tamże, k. 73.

²⁷ Tamże, k. 58.

²⁸ AP K., KOS K., Publiczna Szkoła Doksztalcząca Zawodowo Nr 2 w Częstochowie, akta organizacyjne, egzaminy eksternistyczne 1946 r., sygn. 84, k. 17–18.

²⁹ AP K., KOS K., Arkusze sprawozdawcze szkół za 1945–1946, sygn. 251, k. 11.

na szkołę branżową z działami: odzieżowym, włókienniczym, fryzjerskim oraz fotograficznym, i przyznanie prawa prowadzenia szkoły branżowej z wymienionymi działami³⁰.

Częstochowa, jako miasto liczące wówczas ponad 100 tysięcy mieszkańców, posiadała dwie szkoły tego typu. Do szkoły żeńskiej uczęszczała młodzież zatrudniona przeważnie w podanych zawodach, do szkoły męskiej w tych samych oraz wszystkich innych. W sprawach gospodarczych szkoła żeńska miała dotychczas oparcie tylko w cechach: krawieckim i fryzjerskim, zaś szkoła męska nie tylko w dwóch wymienionych, ale też i w pozostałych 19 cechach³¹. W 1947 r. Publiczna Żeńska Szkoła Doksztalająca Zawodowa została przeniesiona do gmachu przy ul. Sobieskiego 11 i przekształcona w Publiczną Średnią Szkołę Zawodową z kierunkami: odzieżowym, krawieckim, modniarskim, bieliźniarskim, fryzjerskim³².

4. Prywatne Żeńskie Gimnazjum Krawieckie Towarzystwa „Samopomoc”

Szkoła mieściła się w gmachu własnym przy ul. Kościuszki 15, składającym się z części frontowej i dwóch oficyn³³. W trakcie okupacji budynek szkolny został przejęty przez wojsko niemieckie, które zostawiło go w stanie katastrofalnym – w dwóch klasach sufit groził zawaleniem³⁴. Zajęcia rozpoczęły się 3 września 1945 roku. W szkole początkowo naukę podjęły 243 uczennice (w klasie Ia – 58 uczennic, Ib – 55, IIa – 39, IIb – 35, IIIa – 27, IIIb – 29; miejscowych dziewcząt było 180, zamiejscowych 63, dojeżdżających 51, a dochodzących 12). W ciągu roku szkolnego z nauki zrezygnowało 65 uczennic, w tym 48 zmieniło swoje miejsce zamieszkania, reszta przeszła do prywatnych pracowników, nie mogąc dorównać programowi gimnazjum krawieckich z powodu słabego przygotowania w szkole powszechnej³⁵.

W maju 1946 r. Dyrekcja Żeńskiego Gimnazjum Krawieckiego „Samopomoc” zwróciła się o wsparcie finansowe do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach (przyznanie zasiłku na remont i pomoce naukowe w wysokości 134 000 zł: na remont budynku szkolnego, według oferty Spółdzielni Budowlanej, 74 000 zł, po-

³⁰ AP K., KOS K., Publiczna Szkoła Doksztalująca Zawodowo Nr 2 w Częstochowie – akta organizacyjne, egzaminy eksternistyczne 1946 r., sygn. 84, k. 17–18.

³¹ Tamże.

³² T. Gładysz, R. Piersiak, *Rozwój oświaty w latach 1945–1960*, [w:] *Dzieje Częstochowy od zarażenia do czasów współczesnych*, pod red. S. Krakowskiego, Katowice 1964, s. 310–311.

³³ AP K., KOS K., Prywatne Żeńskie Gimnazjum Krawieckie w Częstochowie – akta organizacyjne i dotyczące egzaminów czeladniczych 1946 r., sygn. 95, k. 8.

³⁴ Tamże, k. 4.

³⁵ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 8.

malowanie podłóg w salach szkolnych 40 000 zł, na bibliotekę szkolną 10 000 zł i pomoce towaroznawcze 10 000 zł)³⁶. Szkoła utrzymywała się jedynie z opłat uczennic w wysokości 250 zł miesięcznie³⁷ (17 uczennic było zwolnionych z opłat, a 10 korzystało ze zniżek³⁸), z których nie była w stanie pokryć kosztów nawet najpilniejszych remontów³⁹. Uczennicami tej szkoły były przeważnie córki robotników fabrycznych, których 10% korzystało z całkowitej zniżki czesnego. Innych środków finansowych szkoła nie posiadała. Komitet Rodzicielski ze swych skromnych funduszy (20 zł miesięcznie) zakupił w 1946 roku dwie maszyny do szycia i nie rozporządzał poza tym żadną sumą, którą mógłby przeznaczyć na dodatkowy zakup⁴⁰. Grono nauczycielskie szkoły składało się z 15 osób (4 nauczycieli nie posiadało pełnych kwalifikacji). Według sprawozdania z wizytacji szkoły w maju 1946 r., do szkoły uczęszczało 177 uczennic, w tym do klasy Ia – 44, Ib – 41, IIa – 21, IIb – 22, IIIa – 25, IIIb – 24⁴¹.

Na terenie szkoły w pełni funkcjonowały organizacje młodzieżowe, takie jak: Liga Morska, PCK, Harcerstwo, samorząd szkolny, spółdzielnia uczniowska. Prowadzono również akcję dożywiania uczniów w postaci herbaty, z czego korzystała połowa gimnazjalistek. Szkoła zapewniała również opiekę lekarską⁴².

Według zaleceń powizytacyjnych (wizytację przeprowadziła mgr Maria Krzymuska – p.o. wizytatora szkół zawodowych) należało w szkole dokompletować pomoce naukowe do materiałoznawstwa, odczynniki do ćwiczeń, zgromadzić pomoce do nauki chemii, zakupić mapę fizyczną Europy do geografii, zwiększyć stan biblioteki szkolnej, zorganizować opiekę dentystyczną oraz dołożyć starań w kierunku przejęcia reszty budynku szkolnego, zajętego przez prywatnych lokatorów, i wykorzystać zwolnione pomieszczenia na cele szkolne⁴³.

Jak wynika z pisma wystosowanego przez dyrekcję szkoły do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach, pomimo kilkakrotnej interwencji u władz miasta Częstochowy, szkoła nadal miała problemy z usunięciem prywatnych lokatorów. Najemca Stefan Idowej, który zajmował lokal nr 23 w Gimnazjum Krawieckim Towarzystwa „Samopomoc”, 28 października 1946 r., podstępnie wydzierżawił książkę meldunkową i jako współlokatorów na swoje miejsce zameldował 4 osoby nazwiskiem Grabara. Nowy mieszkaniec swoim zachowaniem nie kwalifikował się zupełnie do przebywania w obrębie budynku szkolnego. Po fakcie nieprawego wprowadzenia się współlokatora dyrekcja powtórnie wniosła podanie do odpowiednich władz miejscowych: Komisji Mieszkaniowej, Wy-

³⁶ AP K., KOS K., Prywatne Żeńskie Gimnazjum Krawieckie w Częstochowie – akta organizacyjne i dotyczące egzaminów czeladniczych 1946 r., sygn. 95, k. 4.

³⁷ Tamże, k. 5.

³⁸ Tamże, k. 10.

³⁹ Tamże, k. 4.

⁴⁰ Tamże, k. 5.

⁴¹ Tamże, k. 8.

⁴² Tamże, k. 10.

⁴³ Tamże, k. 10.

działu Kwaterunkowego i Prezydenta Miasta, Kapalskiego. Naczelnik Wydziału Kwaterunkowego, Polaczek, otrzymał polecenie ścieśnienia lokatorów Sierakowskiego – emeryta i innych (12 rodzin prywatnych), a usunięcie nowoprzybyłego Grabarę. Dyrekcja szkolna z odzyskanych pomieszczeń pragnęła utworzyć m.in. internat dla dojeżdżającej młodzieży⁴⁴.

W grudniu 1946 r. szkoła skierowała pismo do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach z prośbą o przyznanie stypendium dla 11 uczennic, by mogła nadal prowadzić swą pracę. Dziewczeta te otrzymywały w szkole bezpłatną naukę, obiady i miały zapewnioną ciepłą salę na odrabianie lekcji. Suma opłat miesięcznych w roku szkolnym 1946/47 zwiększyła się o 100 zł i wynosiła 350 zł miesięcznie⁴⁵.

5. Prywatne Żeńskie Gimnazjum i Liceum Handlowe Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego

Rozpoczęcie zajęć miało miejsce 4 września 1945 roku w budynku szkolnym mieszczącym się przy ul. Najświętszej Maryi Panny 60⁴⁶. Liceum oraz gimnazjum przeznaczone były wyłącznie dla dziewcząt wyznania rzymskokatolickiego, narodowości polskiej⁴⁷. Do gimnazjum uczęszczały 203 uczennice, a do liceum 32 (miejscowych 102, zamiejscowych 133 dochodzących 148, mieszkających w internacie 21, dojeżdżających 66)⁴⁸. Maksymalna liczba uczennic w klasach oraz stosunek liczby uczennic do powierzchni pomieszczenia odpowiadały przyjętym normom państwowym. Do gimnazjum przyjmowano dziewczęta po ukończeniu co najmniej 13 lat, na podstawie świadectwa ukończenia 6 klas szkoły powszechnej i egzaminu wstępnego. Klasyfikowanie i promowanie uczennic odbywało się według przepisów dla szkół państwowych⁴⁹. Grono nauczycielskie w liceum składało się z 13 nauczycieli, w gimnazjum – z 17, niektórzy nauczyciele pracowali wspólnie w obu placówkach. Szkoła prowadziła internat, w którym w roku szkolnym 1945/1946 przebywało 25 uczennic. Na terenie szkoły działały również organizacje uczniowskie: PCK, Harcerstwo, Liga Morska. W trakcie roku szkolnego 30 najbiedniejszych uczennic otrzymywało codziennie gorącą zupę, a do kwietnia włącznie wszystkie uczennice otrzymywały na drugie śniadanie gorącą kawę z mlekiem⁵⁰.

⁴⁴ Tamże, k. 15–16.

⁴⁵ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 8–11.

⁴⁶ Tamże, k. 5.

⁴⁷ AP K., KOS K., Liceum i Gimnazjum Handlowe w Częstochowie – statut 1946, sygn. 93, k. 2.

⁴⁸ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 21.

⁴⁹ AP K., KOS K., Liceum i Gimnazjum Handlowe w Częstochowie – statut 1946, sygn. 93, k. 2.

⁵⁰ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 22.

W budynku szkolnym dokonano najniezbędniejszych remontów w związku z utrzymaniem czystości i porządku występowały jednak poważne braki w wyposażeniu klas i pracowni. Brakowało: 20 stolików, 52 krzeseł, materiału pokazowego z działu mineralnego i spożywczego, 6 wag talerzykowych, 5 mikroskopów, 6 lup tkackich, suszarki i odczynników chemicznych; w pracowni kupieckiej: 10 wag talerzykowych, wagi dziesiętnej, atrap, materiału ćwiczebnego i przyrządów. Pożądane również było radio, które zostało zabrane ze szkoły na początku wojny przez okupanta i nowoczesny epidiaskop. Brakowało ponadto 8 maszyn do pisania, 2 tablic (4 stracone w czasie wojny), okazów do nauki przyrody, przyrządów do fizyki w związku z nauką o ciepłe, świetle i dźwięku, w sali gimnastycznej brak tramu, drabinek, kozła i przyrządów do gier⁵¹.

Szkoły dążyły do realizacji ideału wychowania państwowego, przygotowując uczennice do spełniania obowiązków w rodzinie, państwie, społeczeństwie, przez wpajanie ideałów religijnych, narodowych, przez wyrabianie charakteru niezłomnego, stałych przekonań, sumienności, poczucia odpowiedzialności, solidarności, przez tępienie wad, które były przyczyną klęsk ojczyzny w przeszłości. Nacisk stawiano na wychowanie w kierunku gospodarczym w celu przygotowania pracowników do współpracy nad rozwojem ekonomicznym kraju. Personel nauczający i lekarz szkolny oraz z dyrektorką stanowili Radę Pedagogiczną, która decydowała o: przyjmowaniu nowych uczennic, ocenianiu sprawowania oraz postępów i promowaniu, przyznawaniu świadectw ukończenia szkoły według regulaminu zatwierdzonego przez państwową władzę szkolną, oraz o obradowaniu nad ulepszeniem środków pedagogicznych i dydaktycznych w wychowaniu młodzieży⁵².

Tabela 2. Stan organizacyjny Prywatnego Żeńskiego Gimnazjum i Liceum Handlowego w latach 1945/1947.

Nazwa szkoły	klasy	Liczba klas		Liczba uczennic		Uwagi: liczba absolwentów 1945/46
		1945/1946	1946/1947	1945/1946	1946/1947	
Prywatne 4-letnie Żeńskie Gimnazjum Handlowe	Klasa wstępna	—	—	—	—	3-letnie Gimnazjum Handlowe ukończyły 4 uczennice
	I	3	1	120	57	
	II	2	2	62	46 + 46	
	III	1	2	21	21 + 34	
	IV	—	1	—	12	
Prywatne Żeńskie Liceum Handlowe	Klasa wstępna	—	—	—	—	Liceum Handlowe ukończyło 10 uczennic
	I	1	1	22	18	
	II	1	1	10	18	
	III	—	—	—	—	
Razem					252	14

Źródło: AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 25.

⁵¹ Tamże, k. 23

⁵² AP K., KOS K., Liceum i Gimnazjum Handlowe w Częstochowie – statut 1946, sygn. 93, k. 5.

6. Państwowe Szkoły Zawodowe Żeńskie

W skład Państwowych Szkół Zawodowych Żeńskich wchodziły następujące szkoły: Roczna Szkoła Przysposobienia w Gospodarstwie Rodzinnym I stopnia, 2-letnia Szkoła Gospodarcza, 3-letnie Gimnazjum Krawieckie (nowego typu), 3-letnie Gimnazjum Dziewiarskie, 4-letnie Gimnazjum Krawieckie⁵³.

Zajęcia rozpoczęły się 4 września 1945 r. w gmachu szkolnym mieszczącym się przy ul. Dąbrowskiego 22. Grono nauczycielskie stanowiło 20 wykwalifikowanych nauczycieli i 3 instruktorów. Szkoła posiadała internat w którym mieszkało 15 uczennic, a opiekę wychowawczą nad nimi sprawowała Maria Pająk. Opłatę za utrzymanie w internacie pobierano zasadniczo w prowiantach w przeliczeniu po cenach rynkowych. Opłata wynosiła miesięcznie 2500 zł. W następnym roku szkolnym, tj. 1946/1947, dyrekcja z Komitetem Rodzicielskim planowała objąć dożywianiem 100 uczennic przez wydawanie gorących zup lub czarnej kawy w czasie dużej przerwy⁵⁴.

Tabela 3. Stan organizacyjny Państwowych Szkół Zawodowych Żeńskich w latach 1945-1947.

Szkoła	Klasa	Liczba klas		Liczba uczennic		Uwagi – liczba absolwentów w roku szkolnym 1945/46
		1945/1946	1946/1947	1945/1946	1946/1947	
Gimnazjum Krawieckie	I	2	3	74	84	23
	II	1	2	24	44	
	III	1	1	26	22	
Gimnazjum Dziewiarskie	I	1	1	26	22	
	II	—	1	—	19	
Szkoła Gospodarcza	I	2	2	74	54	10
	II	1	1	22	15	
Razem		8	11	245	260	33

Źródło: AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, s. 42.

7. Gimnazjum i Liceum Handlowe Stowarzyszenia Kupców Polskich

Najważniejszym problemem dla Gimnazjum i Liceum Handlowego Stowarzyszenia Kupców Polskich był brak budynku szkolnego. Dawny gmach przy ul. Handlowej 14 był zajęty, a dyrekcja szkolna nie uzyskała przydziału na nowe

⁵³ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 42.

⁵⁴ Tamże.

pomieszczenie. Koniecznością było natychmiastowe uruchomienie zakładu, gdyż nauczycielstwo – które znajdowało się w trudnej sytuacji materialnej – w każdej chwili mogło zdecydować się na opuszczenie Częstochowy, szukając pracy w innych miastach. W związku z tym zgromadzeni 4 marca 1945 r. w sali kina „Wolność” rodzice zebrali wnioski uchwał w rezolucję, zawierającą prośbę o przydzielenie nowego pomieszczenia na 18 klas szkolnych. Rezolucję tę złożono na ręce Prezydenta Miasta Częstochowy. Spośród grona zebranych wyłoniono Komitet Rodzicielski. Poruszono również kwestię podniesienia opłat czesnego. Jednakże warunki materialne ludzi pracy były ciężkie stąd zdecydowano się wystosować apel do sfer kupieckich i rzemieślniczych, które w chwili obecnej były najlepiej sytuowane⁵⁵. Kilka dni później 11 marca 1945 r. dyrektor szkoły, Czesław Przybylski, oznajmił, iż trudności spowodowane brakiem lokalu szkolnego zostały rozwiązane. Wprawdzie władze miasta nie zdecydowały się jeszcze zwrócić budynku szkolnego przy ul. Handlowej 14, lecz dyrekcji udało się w porozumieniu z Doksztalającą Szkołą Rzemieślniczą – uzyskać do dyspozycji część budynku przy ulicy Garncarskiej 6/8, jednakże sale wykładowe musiały wyremontowane przed otwarciem szkoły. Zebrani rodzice dobrowolnie opodatkowali się na kwotę minimum 80 zł od ucznia w celu uzyskania potrzebnych na ten cel funduszy⁵⁶.

Przed rozpoczęciem nowego roku szkolnego 1945/1946 szkoła otrzymała od miasta swój dawny lokal przedwojenny wybudowany wysiłkiem całego częstochowskiego kupiectwa przy ul. Handlowej 14. Wnętrze budynku w znacznym stopniu było zniszczone przez okupanta, a dach i sufity uszkodzone przez wybuchy amunicji w styczniu 1945 roku. Zarząd Stowarzyszenia uchwalił jednomyślnie, by nałożyć na każdego członka Stowarzyszenia obowiązek wpłacania na ten cel jednorazowej składki w wysokości co najmniej 200 zł – przy czym zamożniejsi członkowie winni wpłacać odpowiednio większe sumy. Zamierzeniem Stowarzyszenia było oddanie gmachu szkolnego do użytku młodzieży przed 1 października 1945 roku⁵⁷. Podczas uroczystości poświęcenia sztandaru Stowarzyszenia Restauratorów zebrano na cele szkolnictwa sumę 9737 zł, którą Prezydent Miasta dr J. Wolański przekazał w całości dyrektorowi Gimnazjum Czesławowi Przybylskiemu z przeznaczeniem na remont gmachu szkolnego przy ul. Handlowej 14⁵⁸.

Zajęcia rozpoczęły się 4 września 1945 roku. Szkoła nie posiadała warsztatów, cały czas uzupełniała braki w pomocach naukowych oraz w bibliotece, nie prowadziła również internatu. Na terenie szkoły funkcjonowały organizacje uczniowskie takie jak: Harcerstwo, Koło Młodzieżowe, Liga Morska, PCK,

⁵⁵ *O średnią szkołę zawodową*, „Głos Narodu” 1945, nr 21, s. 4.

⁵⁶ *Uruchomienie Gimnazjum Kupieckiego i Liceum Handlowego Stowarzyszenia Kupców Polskich*, „Głos Narodu” 1945, nr 25, s. 4.

⁵⁷ *Kupiectwo odbudowuje gmach szkolny*, „Głos Narodu” 1945, nr 177, s. 4.

⁵⁸ *Dar na cele szkolnictwa*, „Głos Narodu” 1945, nr 196, s. 4.

Kółko Redakcyjne. Młodzież zgłaszająca się na dożywianie otrzymywała zupy na słońcu z kaszą, z kartoflami, fasolą i na zmianę białą słodzoną kawę. Korzystało z tego 120 uczniów⁵⁹. W roku szkolnym 1946/47 planowano objąć dożywianiem większą grupę młodzieży (150), wydatki na ten cel miały być pokrywane z budżetu szkoły⁶⁰. Do Gimnazjum w roku szkolnym 1945/46 uczęszczało 439 dziewcząt i 291 chłopców, zaś do liceum 78 dziewcząt i 74 chłopców. Zamiejscowych uczniów w gimnazjum było 273, miejscowych 457, dojeżdżających 273. Zaś w liceum zamiejscowi stanowili liczbę 37 osób, miejscowi 115, a dojeżdżający 37. Największą liczbę uczniów kształcących się w tej szkole pochodziła z rodzin: robotniczych (309), rzemieślniczych (154), rolniczych (132), inteligenckich (151) i innych (109). Do egzaminu końcowego przystąpiło 102 uczniów i zdało go pomyślnie. Jeśli chodzi o kadrę nauczycielską, to składała się ona z 2 nauczycieli etatowych, 24 kontraktowych i jednego instruktora kontraktowego. Tak jak pozostałe szkoły placówka nie posiadała pełnego wyposażenia⁶¹.

8. Instytut Muzyczny

Po II wojnie światowej rozwinęła swoją działalność prywatna szkoła muzyczna, znana jako Instytut Muzyczny. Został on zorganizowany dzięki porozumieniu Zarządu Związku Muzyków w Częstochowie z Wydziałem Oświaty i Kultury. Program Instytutu przewidywał naukę śpiewu solowego, gry na fortepianie, skrzypcach, wiolonczeli, kontrabasie oraz na wszystkich instrumentach dętych. Każdy słuchacz miał zostać zobowiązany do uczestniczenia w wykładach teoretycznych, takich jak: solfeż, zasady muzyki, historia muzyki, instrumentoznawstwo, akustyka, chóry⁶². Piętrzące się początkowo trudności organizacyjno-administracyjne stopniowo malały. Pożyteczna i potrzebna miastu szkoła (Instytut mieścił się przy ul. Jasnogórskiej 33/35) rozwijała się bardzo pomyślnie, budząc uznanie i zainteresowanie wśród młodzieży. Od 15 czerwca 1945 roku działały wydziały: fortepianowy, skrzypcowy, śpiewu solowego, akordeonu oraz przedmiotów teoretycznych. Grono profesorskie składało się z wybitnych pedagogów miejscowych (Edward Mąkosza, Tadeusz Wawrzynowicz) i zamiejscowych (Stanisław Jarzębski, Maria Modrakowska, Irena Garztecka-Jarzębska, Jadwiga Borowiecka, Wacław Dziadulewicz). Umożliwiała zainteresowanym kształcenie się w sztuce muzycznej na wysokim poziomie (klasę akordeonu prowadził B. Bednarczyk)⁶³.

⁵⁹ AP K., KOS K., Plany organizacyjne roku w szkołach zawodowych 1946 r., sygn. 80, k. 52–53.

⁶⁰ Tamże, k. 51.

⁶¹ Tamże, k. 52–53.

⁶² *Instytut Muzyczny w Częstochowie*, „Głos Narodu” 1945, nr 51, s. 4.

⁶³ *Z działalności Instytutu Muzycznego*, „Głos Narodu” 1945, nr 198, s. 4.

W 1946 r. do Instytutu Muzycznego przyłączyła się prywatna szkoła Ludwika Wawrzynowicza, co spowodowało zmianę nazwy na Szkołę Niższą i Średnią Kolegium Nauczycieli Muzyki w Częstochowie. Szkoła Niższa 5-letnia kształciła dzieci od lat 7 w klasach: fortepianu, skrzypiec, organów, akordeonu, i przygotowywała do szkoły średniej, a Szkoła Średnia 6-letnia obejmowała: grę na fortepianie i wszystkich innych instrumentach orkiestrowych, śpiew oraz podstawowe przedmioty teoretyczne. Kształcono w niej kandydatów nieprzekraczających 25 roku życia, którzy ukończyli Szkołę Niższą lub co najmniej wykazywali umiejętności gry na danym instrumencie⁶⁴.

9. Wolna Szkoła Sztuk Pięknych

Dzięki inicjatywie ludzi dobrej woli i pełnych zapału powstała pod egidą Związku Zawodowego Polskich Artystów Plastyków w 1945 roku Wolna Szkoła Sztuk Pięknych⁶⁵. Plastycy, prowadząc pionierską pracę, bezinteresownie przystąpili do kształcenia młodych talentów, które najczęściej wywodziły się spośród robotników i rzemieślników. Szkołą mieściła się w budynku dawnego Muzeum Regionalnego w Parku Staszica. Nauka w szkole była bezpłatna, na koszty manipulacyjne szkoła pobierała 150 zł. Niezamożni i zdolni otrzymywali zniżkę. W porozumieniu z miejscowymi związkami włókienniczymi i przy ich współpracy szkoła otwierała specjalny dział tekstylny z doświadczalnymi warsztatami tkackimi. W ten sposób uczniowie mieli możliwość zapoznania się z techniczną stroną pracy, przy równoczesnym rozwijaniu swoich zdolności artystycznych odnośnie do przedmiotu. Pełny kurs studiów trwał w zasadzie 4 lata⁶⁶.

Powstanie Wolnej Szkoły Sztuk Pięknych w Częstochowie miało dla miasta doniosłe znaczenie. Szkoła spełniała tutaj poważną rolę stwarzając estetyczne podstawy pod miejscowy przemysł tekstylny. Przygotowywała ona fachowy personel wykształcony artystycznie i kulturalnie, co niewątpliwie przyczyniło się do podniesienia jakości towaru i tym samym rozszerzyło rynki zbytu⁶⁷.

Szkoła dążyła do przejęcia i częściowego wyremontowania zdewastowanego lokalu w dawnym „domu księcia”. Udało się to dzięki samozaparcu i poświęceniu artystów, którzy otrzymali dla siebie subwencję od ministerstwa przeznaczoną w całości wyłącznie na koszt odrestaurowania pokoi, w których przy sztalugach pracowali uczniowie (50 uczniów na dwa pokoje)⁶⁸.

Rodzące się od nowa po II wojnie światowej szkolnictwo zawodowe w Częstochowie stykało się z wieloma problemami: zniszczone budynki szkolne

⁶⁴ *Zapisy do szkoły muzycznej*, „Życie Częstochowy” 1962, nr 122, s. 5.

⁶⁵ T. Gładysz, R. Piersiak, dz. cyt., s. 310.

⁶⁶ *Wolna Szkoła Sztuk Pięknych z Częstochowie*, „Głos Narodu” 1945, nr 56, s. 4.

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ *W obronie Szkoły Sztuk Pięknych*, „Głos Narodu” 1945, nr 195, s. 4.

w stanie pełnego ogołocenia, brak wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej i mieszkań dla niej, brak środków finansowych na odremontowanie gmachów szkolnych i wyposażenia sal. Dla wielu szkół częstochowskich nie tylko to, ale również zapewnienie swoim wychowankom opieki lekarskiej, jak i dentystycznej stanowiło problem. Braki na polu edukacyjnym występowały również wśród kadry nauczycielskiej, które uwidaczniały się między innymi podczas wizytacji szkół⁶⁹.

Z opracowanego materiału można wywnioskować, że w szkołach występował wysoki poziom drugoroczności, spowodowany między innymi problemami finansowymi rodzin, odległością szkoły od miejsca zamieszkania (znikoma ilość internatów), jak i samego podejścia uczniów do kształcenia się. Jak wynika z ankiet przeprowadzonych przez Ministerstwo Oświaty w 1946 roku, u uczniów najczęściej występował brak obowiązkowości, nieprzyzwyczajenie do systematycznej pracy, brak karności, traktowanie nauki jako rzeczy drugorzędnej celem otrzymania papierka z cenzusem, a nie zdobycia faktycznej wiedzy. Przyczyn upatrywano głównie we wpływie okupacji, trudnych warunkach materialnych, upadku życia rodzinnego, chaosie ideologicznym, dążeniu do moralności świeckiej, bez Boga⁷⁰.

Summary

The organization of technical education in Czestochowa after World War II

In the contemporary social structure the technical education system beside the general education system constituted a base of teaching. We, later than another countries have appreciated and understood the giant meaning of technical education system. Only couple of years before war in the last school reform the professional teaching system parallel general education teaching has been created.

During World War II german occupier has conferred a false character to professional teaching, bringing in at the same time the whole education. Closing all the other school he had on purpose to impede the intellectual development of polish young people.

Arising again after World War II the technical education system in Czestochowa has found many difficulties like destroyed school buildings, no qualified teacher's staff and no apartments for them, no center money to renovate school houses and for rooms equipment. It wasn't the only problem for many Czesto-

⁶⁹ AP K., KOS K., Prywatne Żeńskie Gimnazjum Krawieckie w Częstochowie – akta organizacyjne i dotyczące egzaminów czeladniczych, sygn. 95 k. 8–10.

⁷⁰ AP K., KOS K., Odpowiedzi dyrektorów szkół średnich na ankietę o wychowaniu młodzieży, sygn. 56, k. 2–22.

chowa's schools but also providing the medical and dentist custody for their pupils. There were also educational shortages among teacher's staff, which have been revealed among other things during school inspections.

Czestochowa, after World War II as an industrial city with great future from year to year has been trying to increase numbers of technical schools and to expand specialties fan, to provide hunger of knowledge for thousand of farm workers, craftsmen, tradesmen etc.